

☆ حافظہ نازیہ انور

FOLK LOR IN THE POETRY OF FAQEER FAISALABADI

فقیر فیصل آبادی دی شاعری وچ لوک رنگ

Abstract

Fakir Faisalabadi is a reverend name in punjabi poetry. His poetry is characterized by almost all the aspects of human life and society. In his poetry folk hue is prominent along with the combination of tradition and modernity. The poet is the most sensitive person of society. He feels the agony of society more than a lay man. If one looks in this perspective, Fakir Faisalabadi is the best projection of natural poetry, human emotions and feelings. Fakir Faisalabadi was a man of saintly disposition that's why his poetry reflects the mystic tint and along with this he seems to follow the stairs of genuine love through the path of virtual love. The land of punjab is the land of literature and folk songs. These folk songs are mirrors of our civilization and customs in which by seeing our past we can materialise our present and future. Fakir Faisalabadi also laid the foundations of his rang mahal on folk

songs. His songs enrage sweetness and melodious effects because in his hearts of heart by putting the sweetness of emotions he planted the plants with aroma of love. There emotions by taking the form of folk songs scattered the fragrance of love. These songs seem the voice of hearts of the readers. There is no ostentatiousness and fictitiousness. Sweetness of tone, rhythm and folk tint have increased the appeal of these songs. In his poetry the description of human amicability, love, hardwork, struggle and love for relation is prominent. Fakir Fasalabadi is true server of his folk language. He was in great love with his native language. That's why he filled all the hues and tints of poetry in his native language. In the topics of his colourful poetry the most prominent feature is the melodious rhythm of gaxal and poem. Mostly by reading his ghazals and poems we find the melodious rhythm. He is true lover of nature. His imagination makes him communicate with natural phenomenon. He not only himself enjoys this natural beauty but also gets his readers enjoy natural serenity. The folk tint of his poetry is the most prominent and beautiful completion of perspective of Punjabi poetry.

Keywords: Poetry, Human Life, Society, Rang Mahal, Readers

لوک ادب کے قومِ عظیم سرمایہ اے کسے زبان دے لوک ادب دی تاریخ زبان دی تاریخ نال جڑی ہوندی اے۔ لوک ادب انسان دا اوہ سرمایہ اے جیہڑا اس دی حیاتی نوں اوہدی تہذیب تے ثقافت نال جانو کرواندا اے۔ لوک ادب تہذیب داعکاس اے۔ اج دے دور وچ اجھی شاعری ادب تے تہذیب دی وڈی خدمت اے۔ اجھی شاعری فطری جذبیاں تے خیالاں دا نتیجہ اے۔ اوہ خیال جیہڑے دل دی بھٹی وچ انگور دے شیرے وانگ پکدے رہندے نیں اک دن آپ مہاڑے اکھراں دا روپ دھار کے شاعر دے قلم را ہیں سامنے آن کھلوندے نیں۔ پنجابی ادب بڑا خوش قسمت اے کیوں جے ایہدی جھولی لوک شاعری نال بھری پئی اے۔ لوک رنگ وچ رنگی شاعری لکھن والیاں وچوں اک نال فقیر فیصل آبادی ہوراں دا۔

فقیر فیصل آبادی کیم جنوری 1948ء نوں چک نمبر 282 گ۔ ب۔ نور پور بستی، تحصیل گوجرد ضلع ٹوبہ ٹیک سنگھ وچ فضل دین دے گھر جھے۔ بچپن وچ گیت سنن دی عادت نے اوہناں وچ گیت لکھن دا شوق پیدا کیتا تے ایہ شوق اوہناں نوں ادبی مخالفات تک لے گیا۔ شاعری دائمہ اوہناں گیتاں توں رکھیا تے فیر ادبی مترال اوہناں نوں غزل لکھن دا مشورہ دتا۔ اوہناں دے گیتاں وچ لوک روایت دا ڈھیر اثر وکھالی دیندا اے۔ لوک گیتاں وچ پنجاب دی ثقافت، تہذیب، گھروکی رشتیاں نال محبت دا اظہار، مٹی دی خوشبو، دھرتی نال محبت تے لوکائی دیاں سدھراں تے امنگاں از لی حقیقتاں بن کے ابھر دیاں نیں۔

فقیر فیصل آبادی دیاں گیتاں وچ نازک خیالی، شدت جذبات، سوز و گداز تے لوک رنگ دے نال نال فکری سانجھو دی موجوداے۔ گیت پڑھکے انچ جاپدا اے جیویں الھڑ جذبیاں دةے خاباں دیاں تصویریاں بنائے رکھ دتیاں ہوں۔ عشق مجازی تے عشق حقیقی دا مٹھا مٹھا سیک اوہناں دی شاعری وچ لجھدا اے۔ فقیر فیصل آبادی نے کسے ہیئت یا فارم دی پابندی توں آزاد ہو کے سدھ پدھرے ڈھین گیتاں را ہیں کومل جذبیاں دا اظہار کیتا۔

فقیر ہوراں دی شاعری وچ روایت تے جدت دی رلت نال لوک رنگ الگھروال اے
کلاسیکیت تے جدیدیت دے اکھنال تشکیل دتی کلاسیکی پس منظر دی غزل وچ لکھدے نیں:

آوے تینوں مت نی کڑیئے
سوہنا سوہنا کت نی کڑیئے
دھیاں دھن پرایا ہوندا
سدا نہ مایاں چھت نی کڑیئے (1)

فقیر فیصل آبادی دی غزل تے بلھے شاہ دی کافی ”کت کڑے نہ تو کڑے“ دی گھری چھاپ
وکھائی دیندی اے۔ فقیر فیصل آبادی اوکھے لفظ ورت کے اپنی شاعری نوں گنجھلدار بناون دی تھاں
سادگی نال پڑھن والے دادل موہ لیندے نیں۔ شاعر معاشرے داحساس ترین جی اے اوہ محبتاں ونڈ
داتے محبتاں دا چاہیوان ہوندا اے اوہدے خلوص تے وفاداری دی قدر نہ ہووے تے اوہ اندر ووں ٹٹ
جاندا اے۔ ہر رنگ وچ بے چین رہناوی شاعر یدی عادت اے۔ اکلا بندے دے اندر ووں پھٹدالے
پر ایہدیاں جڑاں دور تیک کھلریاں ہوندیاں نیں۔ اکلا پے تے تھائی دی کیفیت دن رات بندے نوں
وہماں وچ پائی رکھدی اے خوف دی ولگن وچ پیٹی رکھدا اے۔ بندیاں دے اکھ وچ کلیاں رہ جان دی
صورت وچ بندہ باہر دی دنیا کولوں اکا ای ڈر جاندا اے اکلا پے دے خوف توں جنم لین دے وہم بڈ
اویاں بارے ڈاکٹر انعام الحق جاوید آ کھدے نیں کہ:

”اکلا پے تے تھائی دی ایہ کیفیت جدوں بندے نوں پوری طرح
اپنی ولگن وچ لے لیندی اے تے ایہدی لکھ چوں اک خوف
پھٹدالے جیہدے وچ کئی وہم بڈاے لکے ہوندے نیں“ (2)

کلا بندہ اپنے آپ نال گلاں کردار ہندی اے تے اکلا پا اوہنوں اندر ووں خالی کر دیندیاے۔

شاعر نے حیاتی داد بہتا حصہ پر دلیں لگھایا ایس لئی اوہ جاندے نیں کہ جنماں پیاریاں کولوں دور رہنا ڈاھڈا اوكھا اے۔ شاعر جماندروائی حساس تے درد مند دل لے کے دھرتی تے پیر دھردے نیں۔ ہڈھ بیتی تے جگ بیتی نوں جدوں شعراں وچ ڈھالیا تے لوکائی دے دلاں دی دھڑکن بن کے اوہناں دے شعر پر دلیں دی اداسی دے سفر دی داستان بن گئے۔ اداسی دے سفر بارے اخلاق حیدر آبادی ”فقیر فیصل آبادی۔۔۔ اک آفاقتی شاعر“ وچ لکھدے نیں:

”دیا ر غیر وچ حیاتی دا چوکھا حصہ لگھاون پاروں فقیر ہوراں کول
اداسیاں داسفوں ملد اے۔ ایہہ سفر معاشری لوڑاں دی تھاں اپنے
اندر پیار دا نگھر کھدا اے۔ ایہہ وجہ اے جے اوہناں دی اداسی
دیوے دا دھواں بنن دی تھاں اک اجھی لاث بن جاندی اے
جیہڑی اکھدے دیوے وچوں نکل دی اے“-(3)

حیدر آبادی فقیر ہوراں دی شاعری وچ اکھدے جس دیوے دی گل کیتی اوں وچ لوکائی دادرد شامل ہو کے تبکا تباکا بھڑکن دی تھاں درد مند ربِن گئی اے جس پاروں شاعر دے اکھر لوک رنگ دیاں اجھیاں تصویریاں جا پڑے نیں جہناں دے نین نقش شاعر نے اکھر اں دے برشاں نال گھڑے تے اوہناں وچوں معاشرے دے دکھ درد دا نرول روپ سامنے لیا ندا۔ فقیر فیصل آبادی دی شاعری وچ معاشرے دے دکھ درد دیاں تصویریاں موہوں بول دیاں نیں جہاں وچ شاعر نے عجیب طرح ادارد تے سوز بھر دتا اے ایہ درد حیاتی دیاں نکیاں نکیاں محرومیاں تے چھوٹیاں چھوٹیاں خوشیاں ہتھ نہ آون دا نتیجہ اے جس پاروں اوہناں دی غزل وچ بے بی تے بے چارگی توں پھٹن والی کوک شامل اے اوہ دکھاں وچوں خوشی تے جھگڑیاں وچوں صلح دا پہلو بھن داجتن کر دے نیں کیوں جے اوہناں نوں اوں گل دا ڈاھڈا احساس سی کہ جھگڑیاں تے غلط فہمیاں نال دلاں وچ پے جان والیاں گنڈھاں پیار محبت نال ای کھول دیاں جاسکدے یاں نیں:

جیہڑیاں جھگڑیاں جھیڑے دے وچ پے گھیاں سن
گنجھلاں اوہو نال میں پیار دے کھولیاں نیں (4)

فقیر فیصل آبادی نوں جھوٹ تے منافقت توں سخت نفرت سی اوہ منقی رویاں دی چادر تان کے سُنے جھوٹے راہبر اس تے دوست نماد سمناں دے چہریاں توں نقاب لاد کے اوہناں دا اصل روپ لوکائی دے سامنے لیا کے اخلاقی قدر اس دے پر چارک بن کے ابھرے۔ اوہناں معاشرے دے دکھاں درد اس تے اخلاقی قدر اس دی گراوٹ دی نہ صرف عکاسی کیتی سکوں تلخ حقیقت نوں معاشرے دے ہرجی دے دل دی آواز بنا کے اپنی آواز وچ رلا لیا انج اوہناں دی آواز لوکائی دے دلاں دی دھڑکن بن کے ابھری کیوں جے اوہناں حقیقت پسندی نال سچائی نوں ویکھیا، پر کھیاتے اوہدے نال اکھملاؤں دی جرات کیتی ایسے پاروں اوہناں دی شاعری وچ لوکائی دادرد دتے دیں مٹی دی واشنا رچی دسدی اے۔ شاعری وچ لوکائی دے دکھاں، درد اس، مجبوریاں، اوکڑاں تے بے بُی دا بیان روایتی ہون دی تھاں وار داتی اے۔ حساس بند منقی قدر اس تے منقی رویاں نوں قبول نہیں کردا۔ چنگیاں قدر اس جیہڑیاں مکدیاں جا رہیاں نیں ہر حساس بندے وانگ فقیر ہوراں نوں ڈاٹھا دکھاۓ اوہناں دی شاعری گواچیاں قدر اس دا نوحہ جا پدی اے:

دید لحاظ تے لوکاں وچوں مکدی جاندی
پیار محبت والی کھیتی سکدی جاندی (5)

اجو کے مشین دور تے اوپری تہذیب نے لوکائی نوں اپنی ثقافت تے اخلاقی قدر اس توں دور کر دتا اے۔ ویلے دی تیز رفتار نے لوکاں نوں اینا مصروف کر دتا اے کہ رسمان بخھان دی ویلھ ای نہیں رہی۔ منافقت، ریا کاری تے حرص وہوں بھرے دوروچ ہر منکھ سے سفنه گواپے گئے نیں اک توں اگے وھمن دی دوڑنے انسان نوں انسانیت دتا اے۔ فقیر ہوراں نے وی ایسی مادیت پرست تے گھشن زدہ ماحول وچ اکھکھوی، ماحول وچ امن تے آشتی دے سفنه ویکھدے تے خاب نوں پورا کرن لئی فکر دے جذباتی ہر کلوں کم لے کے حیاتی دیاں اوکڑاں نوں نخشاں وچ بدل کے صحر اوال وچ پھل کھڑاون دا آہر کیتا۔

فقیر فیصل آبادی کوں ذاتی تے اجتماعی دکھاں دا جھورا اے۔ شاعری وچ انسانی دکھاں دی کہانی کدی

اٿھروال وچ ڏھلدي تے کدے عزم تے حوصلے داديو بالدي اے اوہناں لوکاں نوں جس طرحان دے حالات نال
نبردازما ہوندیاں ویکھیا اوہناں نوں لفظاں داروپ دے کے غزل دے پیکر وچ ڏھال دتا، اوہناں دی شاعری
ٻڌي تے جگ بیتی بن گئی۔ فن او ہو جيوندا اے جس وچ عوام دے جذبیاں، سدھراں تے امنگاں دی بھروسی عکاسی
ہووے لوک رنگ نوں شاعری وچ سمئے بناں کوئی شاعر عوامی رنگ دا حامل نہیں ہو سکدا۔ ایں حوالیوں فقیر ہوراں
اپنے آپ نوں لوکائی کولوں وکھر انہیں جانیا۔ اوہناں نوں احساس اے پئی دھی دل دا ححال صرف دھی جان سکدا اے
جیہڑے ہمیشہ سکھ مان دے نیں اوہ کدے دکھیاراں دی پیڑنہیں سمجھدے فقیر ہوری آ کھدے نیں:

کول دکھیاں دے آ کے بہندے دھی لوک

پیڑاں اپنیاں آپ اوہناں نے پھولیاں نیں (6)

کوئی لفظاں دی ورتوں جذبات دی شدت دی عکاسی سوزتے گذاز، مترنم بحراں تے فقیر فصل آبادی دی
شاعری نوں لوکائی دے دلاں دی دھڑکن بنا دتا۔ اوہناں دی غزل تے نظم وچ گیت والا ترنم موجوداے جیہڑا اوہناں
دی غزل نوں گیت نال جوڑ دا اے اوہناں دیاں اکثر غزل اس پڑھدیاں گیت والی مدھر لے دا جھولا پیندا اے۔ گیت
والی مترنم بحراں وچ لکھدے نیں:

ترا تکیا حسن جمال گٹے
تیرے گورے گورے گال گٹے
توں اس دل توں پچھے لے میرے نی
تیرے وکھڑے میرے نال گٹے (7)

شعران دی رومانویت دا احساس دلاں نوں دھڑکن بن کے ابھردا اے تے اوہناں دی شاعری عوامی
جذبیاں دی آئینہ دار ہوندی اے۔ کائنات دا مڈھ محبت اے دنیا دی رونق محبت دے دم نال اے پنجاب دیاں مشہور
لوک کہانیاں ہیر راجھا، سی پنوں، سوئی مہینوں وال تے سیف الملوك محبت دے سچ جذبیاں دیاں داستاناں نیں
جہاں نوں وڈے شاعر نصیب ہوئے تے ادا ہو کے قصہ ہو گئے۔

پنجاب دیاں لوک داستاناں ایں دھرتی دا حسن تے انہلا سرمایہ نیں فقیر فصل آبادی نے لوک داستاناں

دے کرداراں نوں اپنیاں شعراء راہیں اختصار دے نال رومانوی داستانوں اکھاں سامنے لیا کھلا ریا۔ لوک داستانوں دے سہمے کرداراں تے عشق دے راہ وچ دتیاں قربانیاں نوں مختصر تے جمعیت نال اکو غزل وچ سموکے قادر الکلامی دا ثبوت دتا:

راجحہ ہویا فٹ فقیر بن کے جوگی لحمدہ ہیر
ستی رہ گئی سی یارو پنن نوں آ لے گئے ویر
عرب دا راجا سوہنا قیس ہویا لیلی عشق اسیر
مہینوال نے سوئی خاطر تن کتاب بنایا چیر
عشق شیریں دے وچ فرہاد پٹ پہاڑ وگایا شیر
ستا مرزا جنڈ دی چھاں صاحبائ توڑ گوائے تیر
وکیجھ فقیرا عشق دے کارے ماریا مرزا خان شمیر (8)

کاں وھرتی دا ڈھیر پرانا پکھی اے پنجابی شاعری وچ کاں دی علامت تو اتر نال ورتی گئی۔ قرآن مجید وچ ہانبیل تے قابل دے قصہ وچ کاں دا ذکر اے۔ پنجابی شاعری وچ کاں دے ذکر دے حوالے نال نوید شہزاد پورن ماشی، وچ لکھدے نیں کہ:

”جھتوں تیک پنجابی شاعری دا تعلق اے ایہدے وچ کاں دا ذکر بڑے
بھرویں ڈھنگ نال ملد اے ہر شاعر (لکھاری) کوں ایں پکھودے ناں
وچ گھٹ ودھ تبدیلی وی ملدی اے جیویں کدھر کاں کدھرے کاؤں،
کاگ، کا کا کا نگ، کا نگا تے کاؤں وغیرہ۔“ (9)

جدید شاعرائ کوں ایہہ علامت مضبوط پکھوں سامنے آئی۔ کاں دے بولن نوں اڈیک، درد، وچھوڑا، آس، امید دتے چاواں دے معنی وچ ورتیا گیا۔ فقیر فیصل آبادی نے کاں دی علامت آس تے اڈیک دے معذیاں وچ ورت کے لوک رنگ شاعری وچ بھرن دا جتن کیتا۔

موسیقیت غزل دی جان اے فنی چنگنگی نال جے موسیقیت تے غنائیت شامل ہو جائے تے کلام والطف

دوہناں ہو جاندے اے موسیقیت نال غزل وچ چاشنی تے مٹھاں پھٹدی اے سگوں رومانیت دارنگ وی غالب آ جاندا اے۔ فقیر فیصل آبادی نے مترجم بھراں ورت کے غزل وچ موسیقیت ارادی نال ای نال اوہناں غز خلاں وچ تپے تے ماہیے والا رنگ بھر دتا۔ جنہاں وچوں پنجاب دی ثقافت دارنگ ڈھلکاں ماردا اے الیں رنگ دیاں غز لالاں پڑھ کے ٹپے تے ماہیے ورگا مٹھا مٹھا سوا داؤ ندا اے۔

فقیر ہوریں اخلاقی قدر اس دے پر چارک نیں اوہناں موجب ویلے دے بھانجڑ نے اخلاقی، سماجی تے تہذیبی قدر اس دامہ اندر مسخ کر دتا اے۔ جس پاروں الیں دھرتی دے دواںی دکھاں دے عذاب وچ پھس گئے۔ اوہناں دی آواز رویے دے خلاف احتجاج بن کے ابھری اوہناں دی شاعری پڑھ کے جاپدا اے کہ حیاتی دیاں اوکڑاں سوکڑاں تے روزمرہ دے حالات اتے اوہناں دی ڈونگھی نظر اے۔ شاعری داتعلق اخلاق نال اے کے مہذب معاشرے وچ اخلاقی قدر اس خاص اہمیت رکھ دیاں نیں کیوں جے اوہناں قدر اس دی پاسداری توں بغیر مثالی معاشرہ قائم نہیں ہو سکد انسان خود غرضی، لائج، بے حسی تے حرص وہوں پاروں ایناڑگ پیا اے انسانیت دی سطح توں تھلے آ گیا اے فقیر فیصل آبادی نے شاعری را ہیں اخلاقی گراوٹ دا ذکر کر دیاں سانبھر دا جتن کیتا اے۔ شاعری وچ غریب دی بے بُسی، حاکماں دا ظلم تے مکدیاں اخلاقی قدر اس دا نوحہ اے۔ فقیر ہوری حساس رکھن والے شاعر نیں جس پاروں اوہناں شاعری را ہیں امن، محبت تے بھائی چارے دا پیغام دتا۔ بے مروتی تے خود غرضی دے جن نے ہسدی وسدی خلقت دے دلاں نوں پتھر کر کے چپ دے جندرے لادتے۔ حساس فرد ہون ناطے اوہ بے حسی تے چپ نہیں رہ سکے سن دنیا وچوں نفرت، دکھ درد، بھک ننگ، نا امیدی، خود غرضی تے بے حسی مک جاوے اوہ بھی تھاں ہر پاسے سکھ دا چان کھل دا اے۔ امن، پیار، محبت تے بھائی چارے دی بھاں وچ پتھر ن والے شاعر نے لوکاں نوں اڑائی جھگڑی توں ٹھاکیا تے صلح صفائی نال معاملے حل کرن دی صلاح دتی۔ روایت دے علمبردار شاعر نے شعرو وچ وارث شاہ والا انداز اپنایا۔ قدر اس دی موت اتے دین دے نال نال اوہناں دی شاعری وچ سماج دی دو غلے پن تے انسانیت دی بے قدری پاروں دلاں دے پتھر ہو جان دا ذکر اوہناں انسان نوں دو غلے پن توں دور رہن دامشورہ دتا:

تسیں وی رہنا میرے ویرواس دو غلے پن توں دور

ماہر بہت زیادہ آدم اج دو غلے پن دے وچ (10)

متفی رویاں دی چادر تان کے سُتی راہبر اس، راہنماں تے دوست نما دشمناں دے چھریاں توں نقاب لاه کے اوہناں دا اصل روپ لوکائی سامنے لیا کے فقیر فیصل آبادی نے اخلاقی قدر اس دی سانجھ دا سبق دتا اے۔ شاعری جذبیاں نال بھری اے تے احساس اے کہ سائنسی تے عکنیکی دور نے انسان نوں مادیت پرست بنا کے اصلیت توں دور کر دتا اے جس پاروں انسان پیار، محبت تے انسانی ہمدردی توں واجھیا ہو گیا اے۔ دوغلا پن فردی تھاں اک نسل، اک عہد، یاں اک گروہ دے حوالے نال دی بیان کیتا گیا اے۔ ڈاکٹر انعام الحق رائے دیندے نیں:

”اک ہور مضمون جیہڑا شروع توں ای غزل دامحوب موضوع رہیا اے
رہبایا رہنمادے دو غلے پن نال متعلق اے کیوں جے اکثر اوقات رستہ دن
 والا ذاتی منفعت دی خاطر قافلے نوں کراہے پا کے آپ پاسے ہو
جاندالاے“۔ (11)

منافق، ریا کاری، خود غرضی تے حرص ہوس بھرے دور وچ ہر منکھ دے سفنے گواچے نیں۔ فقیر نے ماحدوں وچ امن تے آشتی دے سفنے وکیھ کے خواب نوں پورا کرن لئی تے حیاتی دیاں اوکڑاں نوں خشیاں وچ بدل کے صحر اواں وچ پھل کھڑاون دا آہر کیتا۔ اندر دی ٹٹ بھج، حیاتی دیاں اوکڑاں، کھاں درداں، معاشی ناہمواریاں تے لوکائی دے کالے کرتو تاں نوں سچائی نال بیان کر کے فقیر ہوراں سماج نال سانجھ جوڑن دا جتن کیتا۔ سدھراں دے پیڑ پر اگے وچ پھسے منکھ بارے غلام مصطفیٰ بمل آکھیا:

”جو کا منکھ حیاتی دید و پڑاواں وچ پھسیا ہو یا اے۔ اندر تے باہر دوہاں
بنے ہسٹرے۔ ایس چکی وچ سدھراں تے پیڑاں دے پر اگے ولدے
ولدے اوہ آپوں ولیا جا رہیا اے“۔ (12)

فقیر ہوراں ہیئت دی پابندی توں آزاد ہو کے سدھ پدھرے ڈھب وچ اپنے کوں جذبیاں دا اظہار گیتاں راہیں کیتا۔ کائنات دی بنیاد محبت اے دنیا وچ رونق وی محبت دے دم نال ای اے جدوں پیار تے محبت جذبیاں نوں زبان دیندے نیں اوں ویلے مونہوں جیہڑے بول نکلدے نیں اوہناں وچ جذبیاں دا ٹھاٹھاں ماردا سمندر اے۔ پنجابی شاعری وچ محبوب بے پرواہ تے عاشق دے خلوص تے محبت دا چاہیوان اے۔ محبوب دی بے رخی

عاشق نوں داس کر دی اے جس پاروں عاشق دی حیاتی دے دن رو رو کے لگھدے نہیں اوہنوں کا سنا ت دی ہر شے بے معنی جا پدی اے۔ فقیر فیصل آبادی دی محبوب دی جدائی وچ کلے رکھوں گھنگوں ہر ہر ساہ نال بے پرواہ محبوب دیاں خیراں ملندے تے محبوب دے حسن دے قصیدے پڑھدے نہیں۔ زنانی گھنیاں دی شوقی ہوندی اے لوک گیتاں وچ گھنیاں دا ذکر کرو دیہر اے۔ نوید شہزاد گھنیاں نوں سدھراں تے چاواں دا ترجمان قرار دیندے نہیں۔ اوہنال

موجب:

”جھتوں تیک گیتاں دا تعلق اے گیتاں وچ ہار سنگھار تے گھنیاں دا ڈھیر
ذکر ملدا اے۔ ایہہ گھنے سدھراں، چا، ہو کے، ہاوں اتے دل دیاں ہور
کئی وار داتاں تے کیفیتاں دے ترجمان جا پدے نہیں“—(13)

فقیر کیلن دا ہنرجاند اے ”پراندہ“ ماہی نال اے اوہنوں جا پدا اے جیوں پراندے دے شیشاں و چوں ماہی اوہداد دیدار کر رہیا اے۔ جذباتی کیفیت نوں فقیر ہوراں گیت دے اکھراں و چپروں کے شنگھار یا اے:

لال پراندہ شیشاں والا لے دتا اے جاں ثار مرے

پیا گنڈھکے نال والا دے جو، اوہ کرو دا اے دیدار مرے (14)

فقیر ہوراں گیتاں وچ لوک گیتاں دی پردھان پنجاب دی میار دے گھنیاں دا ذکر کر دیاں ریشمی کرتی، کھبل، سک، جتی، جھانجھر، ست رنگیاں ونگاں، سرخی گجرے تے مندری دی سلاہنا و کھو و کھو دھبیوں کیتی۔ گیت سچ جذبیاں تے سدھراں دے لشکارے نیں گیتاں وچ جمن توں مرن تیک دے گیت نہیں۔ شادی ویاہ دیاں گیتاں وچ پنجابی وسیب دے نہیں نقشے اتے دھیاں رانیاں دے ماپیاں کولوں و چھڑن دے گیت ڈنگھا درد سمیٹی رکھدے نہیں۔ دھیاں پرایا دھن نہیں اک دن اوہنال نوں ماپیاں دا گھر چھڈ کے سوہرے گھر جانا پیندا اے و چھوڑے دی جذباتی کیفیت لوک گیتاں وچ وکھو و کھاے۔ ماپیاں گھر لاؤں نال پلی دھی دا جدوں گھر و چوں و داع ہون داویلا آؤندے اے تے اوہ گھر جھٹے بچپن لنگھایا، ہسیا کھیڈیا، اوہنوں و چھڑن دا خیال دل دے ٹوٹے کر دیندا اے۔

بابل اگے ترے لاؤ و دھی دیاں جذبیاں نوں فقیر ہوراں درد و میلے ڈھنگ بیانیا اے۔ میں تیرا ہر حکم مر متھے

رکھاں گی۔ نمانی دھی دے بابل اگے پائے باڑیاں نوں فقیر ہوراں گیت دے روپ وچ بیان کیتا اے:

بابلا نہ گھروں کلھیں لاڈو دھی رانی نوں
 دیواں گی سلامی تیری ایس مہربانی نوں
 رکھی سکھی کھا کے لتوں زندگی گزار دے
 ماں باپ بہن بھائی جبھی نہ بہار وے
 ڈار وچوں وچھوڑیں نہ توں کونخ نمانی نوں
 بابلا نہ گھروں کلھیں لاڈو دھی نوں رانی (15)

پنجاب دی دھرتی گیتاں دی دھرتی اے گیت حیاتی دے ہر پکھنوں سمیئے کھلوتے نیں۔ گیت لوکاں دیاں جذبیاں تے تہذبیاں داشیشے نیں۔ افضل پرویز لوک گیتاں بارے لکھدے نیں:

”پنجاب دے لوک گیتاں وچ پنجاب دامہاندر اپورے جوبن سے آگھر
 کے سامنے آؤندے اے تے ایہہ گیت اوں کھلتے توڑے علاقے وچ
 بولیاں جان والیاں بولیاں تے پھیاں وچ اج وی گائے جاندے
 نیں“۔ (16)

فقیر ہرال دے گیت اسلوب پاروں لوک گیت جاپدے نیں۔ اوہناں دا اسلوب من چھووال اے جیہڑا دلاں دے تاراں نوں ٹنبداتے محبتاں دی واشنکھلا ردا اے۔ گیت رومانی جذبیاں دی کوملتا تے ایس دی راہ وچ آن والے وچھوڑے دی کیفیت نوں نزوئے ڈھنگ نال بیان کر دے نیں۔ گیت محبتاں دا والہانہ اظہار نیں وچھوڑے دی اگ داسیک سموئے نیں۔ گیتاں وچ لوق، مٹھاس تے رس ایس واسطے وی اے کہ اوہناں اپنے من من دروچ لوکائی دے جذبیاں دی چاشنی تے کوملتا نوں رچایا وسایا تے فیر ایہناں سوچاں تے جذبیاں نوں لوک رنگ وچ گنھ کے گیتاں دے روپ وچ پیش کر دتا اوہناں دے گیتاں وچ لوک گیت تے لوک رنگ بارے ڈاکٹر اظہار احمد گلگار لکھدے نیں کہ:

”بابا جی فقیر فیصل آبادی ہوراں اپنی شاعری دارنگ محل تعمیر کرن لئی لوک
 گیتاں کولوں مضبوط عنہاں دا کم لیا اے۔ اوہناں دے اظہار دا طریقہ اینا

من کچوال تے منفرد اے پئی عام بندہ اوہناں نوں لوک گیت ای خیال
کردا اے۔ (17)

سٹھ ایہہ کہ فقیر فیصل آبادی نے اجو کے شاعر اس وچ اپنی وکھری پچھان بنائی۔ اوہناں دی شاعری نے انسانی حیاتی تے معاشرے دے تقریباً سارے پھلوؤں اس نوں اپنے کلاوے وچ لتا جیہڑی لوکائی دے جذبیاں تے خواہشان دی ترجمانی کر دی اے۔ اوہناں دے جذبیاں، آرزوں تے سدھراں دی بھرویں عکاسی کیتی اے۔ عوام دی سماجی حیاتی دے شعور تے لوک وسیب دی عکاسی توں بناں کوئی شاعر لوک رنگ دا حامل قرار نہیں دتا جاسکدا۔ فقیر ہوراں دی شاعری اوہناں وصفاں نال گھمی اے کیوں جے اوہناں اپنے اپنے نوں کدے دی لوکائی توں وکھنہیں جانیا۔ حیاتی دے کنک مسئلے، دلیں پیار دے جذبے تے سماجی رشتیاں دے ڈونگھے احساس تے اوہناں نوں عزم تے حوصلے دا شاعر بنایا۔ اوہناں دی شاعری پڑھ کے جاپدا اے کہ اوه دھرتی واسیاں دے جذبیاں دے ترجمان نیں۔ ایسے سوچ، احساس تے فکر نے اوہناں دی شاعری وچ لوک رنگ بھردتے جیہڑے دلاں دی دھرتی نوں مہکاون دا جتن کر دے وکھالی دیندے نیں۔ پیار، محبت تے خلوص و نہن وائلے شاعرنے اکھراں دی پٹھی ورتوں نال شاعری وچ اچھے رنگ بھرے جیہڑے مایوسی دے ہمیرے وچ امید دی کرن بن کے ابھرے۔ دنیا دی بے ثباتی تے آخرتی دی فکر جیہا موضوع صوفی شاعر اس کوں ڈھیر لھمد اے۔

فقیر ہوراں دے شعری مرتبے داعین آون والا ویلا ای کرے گا۔ تاہم اوه پنجابی گیت، نظم تے غزل وچ نمایاں آواز بن کے ابھرے نیں جس نوں نظر انداز کرنا ممکن نہیں۔ اوہناں آں دوائلے دی سماجی، سیاسی تے ثقافتی حیاتی دیاں تصویریاں الیک کے اوہناں وچ اچھے لوک رنگ بھرے کہ تصویریاں موبہوں گلاں کر دیاں دسدیاں نیں جس پاروں اوہناں دی شاعری لوکائی دے دلاں دی دھڑکن بن کے جیوندی جاپدی اے۔

حوالے

- 1 فقیر فیصل آبادی، نت اڈیکاں، فیصل آباد: سنگت پبلی کیشن، 2011ء، ص 123
- 2 انعام الحق جاوید، ڈاکٹر، پنجابی ادب دارالتفاء، لاہور: عزیز بک ڈپو، 2004ء، ص 553
- 3 اخلاق حیدر آبادی، مضمون: فقیر فیصل آبادی۔۔۔ اک آفاقتی شاعر، مشمولہ: میلہ چاردناس دا، فقیر فیصل آباد، ص 14
- 4 اوہی، ص 62
- 5 فقیر فیصل آبادی، نت اڈیکاں، ص 123
- 6 فقیر فیصل آبادی، میلہ چاردناس دا، ص 62
- 7 اوہی، ص 71
- 8 فقیر فیصل آبادی، نت اڈیکاں، ص 43
- 9 نوید شہزاد، پورن ماشی، لاہور: عسیر پبلشرز، باراول، 1998ء، ص 146
- 10 فقیر فیصل آبادی، میلہ چاردناس دا، ص 95
- 11 انعام الحق جاوید، ڈاکٹر، پنجابی ادب دارالتفاء، لاہور: عزیز بک ڈپو، 2004ء، ص 534
- 12 غلام مصطفیٰ بدل، پنجابی غزل دارالتفاء، لاہور: ادارہ پنجابی زبان تے ثقافت، 1994ء، ص 83
- 13 نوید شہزاد، ڈاکٹر، پنجابی لوک گیتاں دام موضوعاتی مطالعہ، لاہور: مقصود پبلشرز، پہلی وار، 2007ء، ص 199
- 14 فقیر فیصل آبادی، میلہ چاردناس دا، ص 117
- 15 فقیر فیصل آبادی، دروغماں دیاں ہولائ، فیصل آباد: سنگت پبلی کیشن، 1999ء، ص 19
- 16 افضل پروین، (مضمون) لوک گیتاں وچ پنجاب مہاندرا، مشمولہ: سانجھ و چارا ز سعید بھٹا، لاہور: اے ایچ پبلشرز، 1997ء، ص 17
- 17 اظہار احمد گلزار، (مضمون)، رنگاں تے خشبوں دی شاعری، مشمولہ: میلہ چاردناس دا، فقیر فیصل آبادی، ص 24